

UBÓSTWO I NIERÓWNOŚCI

W UNII EUROPEJSKIEJ



PRZEWODNIK EAPN nr 6 2014



Publikacja została przetłumaczona z języka angielskiego na język polski w ramach projektu „EAPN Polska – wspólnie budujemy Europę Socjalną” współfinansowanego przez Szwajcarię w ramach szwajcarskiego programu współpracy z nowymi krajami członkowskimi Unii Europejskiej

UBÓSTWO I NIERÓWNOŚCI W UE

PRZEWODNIK EAPN #6

Niniejsza publikacja powstała przy wsparciu Europejskiego Programu Wspólnotowego na rzecz zatrudnienia i solidarności społecznej „Progress” (2007–2013). Program jest zarządzany przez Dyрекcję Generalną ds. Zatrudnienia, Spraw Socjalnych i Równych Szans Komisji Europejskiej. Jego celem jest finansowe wspieranie wdrażania celów Unii Europejskiej w zakresie zatrudnienia i spraw społecznych, wyznaczonych przez Agendę Społeczną Unii Europejskiej, wspomagając osiągnięcie celów Strategii Lizbońskiej w tych dziedzinach.

Siedmioletni program skierowany jest do wszystkich zainteresowanych kształtowaniem odpowiedniej i skutecznej polityki społecznej i zatrudnienia oraz przepisów w tym zakresie na terenie państw członkowskich UE, EOG i EFTA oraz w państwach kandydujących i państwach potencjalnie kandydujących do UE.

Misją programu PROGRESS jest wzmocnienie udziału UE we wspieraniu zaangażowania państw członkowskich.

Główne obszary zastosowania programu to:

- funkcja informacyjna i doradcza w zakresie obszarów objętych programem;
- monitorowanie i sprawozdawczość wdrażania przepisów i polityki UE w zakresie obszarów objętych programem;
- promowanie dzielenia się wiedzą w zakresie polityki, edukacja i wsparcie wzajemne państw członkowskich w zakresie celów i priorytetów UE;
- przekazywanie opinii partnerów i społeczeństwa.

Więcej informacji na stronie: <http://ec.europa.eu/progress>

Informacje zawarte w niniejszej publikacji nie odzwierciedlają opinii i stanowiska Komisji Europejskiej.

**Europejska Sieć Przeciwdziałania Ubóstwu,
RÉSEAU EUROPÉEN DE LUTTE CONTRE LA PAUVRETÉ ET L'EXCLUSION SOCIALE SQUARE DE
MEEÚS,
18-1050 Bruksela
Tel.: +32 (0)2 226 58 50; team@eapn.eu;
team@eapn.eu - www.eapn.eu**

Jeśli potrzebują państwo dalszych informacji, prosimy o kontakt z Sian Jones z sekretariatu EAPN:
sian.jones@eapn.eu.

Więcej informacji dotyczących działań EAPN w kwestii zatrudnienia na stronie EAPN: www.eapn.eu

Niniejszy przewodnik jest szóstą publikacją z serii, wyjaśniającej w zrozumiały i przystępny sposób kluczowe zagadnienia będące przedmiotem ogólnoeuropejskiej debaty. Nasze przewodniki skierowane są do osób pracujących w organizacjach społeczeństwa obywatelskiego, jak również do wszystkich zainteresowanych redukcją ubóstwa i wykluczenia społecznego na terenie UE. Adresatami tej książeczki są także organizacje społeczeństwa obywatelskiego, związki zawodowe, środowiska akademickie, media i inni interesariusze łącznie z opinią publiczną. Mamy nadzieję, że nasza publikacja ułatwi im zrozumienie przyczyn i skutków ubóstwa, wykluczenia społecznego i nierówności z punktu widzenia osób bezpośrednio ich doświadczających, jak również całego społeczeństwa.

Niniejsza publikacja stanowi aktualizację wydanego przez EAPN w 2009 r. *Explainer on Poverty and Inequality in the EU*.

EAPN dotychczas wydała 5 przewodników:

- *Poverty and Inequality in the EU (2009)*
- *Adequacy of Minimum Income in the EU (2010)*
- *Wealth, Inequality and Social Polarisation in the EU (2011)*
- *Towards Children's Well-being in Europe –Explainer on Child Poverty in the EU (2013), jointly with Eurochild.*
- *Quality of Work and Employment in the EU (2014)*

Wszystkie publikacje EAPN dostępne są na stronie internetowej EAPN: www.eapn.eu.

Podziękowania za zdjęcia:

Okladka: Hasło portugalskiej delegacji na XII Europejskie Spotkania Osób Doświadczających Ubóstwa, Bruksela 2013, © Rebecca Lee/EAPN; Rysunek ubóstwo-godność, VI Europejskie Spotkania Osób Doświadczających Ubóstwa, Bruksela 2007 @ Bob Vincke i Emile De Bolle; Grupowe zdjęcie delegatów na XII Europejskie Spotkania Osób Doświadczających Ubóstwa, Bruksela 2013 © Rebecca Lee/EAPN; Norweska delegacja na XII Europejskie Spotkania Osób Doświadczających Ubóstwa, Bruksela 2013 © Rebecca Lee/EAPN. **str.8:** Hasło portugalskiej delegacji na XII Europejskie Spotkania Osób Doświadczających Ubóstwa, Bruksela 2013, © Rebecca Lee/EAPN; **str.11:** Estońska delegacja na XII Europejskie Spotkania Osób Doświadczających Ubóstwa, Bruksela 2013, © Rebecca Lee/EAPN; **str.12:** Grecka, portugalska i islandzka delegacja na XII Europejskie Spotkania Osób Doświadczających Ubóstwa, Bruksela 2013 © Rebecca Lee/EAPN; **str.16:** Słowacka delegacja na XII Europejskie Spotkania Osób Doświadczających Ubóstwa, Bruksela 2013 © Rebecca Lee/EAPN; **str.17:** Brytyjska delegacja na XII Europejskie Spotkania Osób Doświadczających Ubóstwa, Bruksela 2013 © Rebecca Lee/EAPN; Dzieci © UNICEF/SWZ/2011/John McConnico; Rysunek ubóstwo-godność, VI Europejskie Spotkania Osób Doświadczających Ubóstwa, Bruksela 2007 @ Bob Vincke i Emile De Bolle; **str.22:** Parlament Europejski, XII Europejskie Spotkania Osób Doświadczających Ubóstwa, Bruksela 2013 © Rebecca Lee/EAPN; **str.24:** Demonstracja Indignados, Bruksela, 15.10.2011 © Rebecca Lee/EAPN; Przesłanie na Doroczną Konferencję EAPN 2012 © Rebecca Lee/EAPN; *Mind The Gap* © Emanuel Batalha, 12/08/2007, <http://10-20mm.blogspot.com/2007/08/mind-gap.html>; **p.27:** *Sharing* © Megan Russell, 26/07/2007; **p.28:** Hasło portugalskiej delegacji na XII Europejskie Spotkania Osób Doświadczających Ubóstwa, Bruksela 2013 © Rebecca Lee/EAPN; **str.29:** IX Europejskie Spotkania Osób Doświadczających Ubóstwa, Bruksela 2010 © Rebecca Lee/EAPN, Przesłanie na Doroczną Konferencję EAPN 2012 © Rebecca Lee/EAPN; Zdjęcie grupowe delegatów na XII Europejskie Spotkania Osób Doświadczających Ubóstwa, Bruksela 2013 © Rebecca Lee/EAPN; **str.31:** Hasło niemieckiej delegacji na XII Europejskie Spotkania Osób Doświadczających Ubóstwa, Bruksela 2013 © Rebecca Lee/EAPN.

Spis treści

WPROWADZENIE.....	7
Dlaczego powstał przewodnik po ubóstwie i nierównościach?.....	7
Czego można się dowiedzieć z niniejszej publikacji?.....	7
Jak powstała niniejsza publikacja?.....	7
UBÓSTWO. O CZYM MÓWIMY?.....	10
Ubóstwo absolutne.....	10
Ubóstwo względne.....	10
Nowe pojęcie „zagrożenia ubóstwem i wykluczeniem społecznym”.....	10
Realia ubóstwa.....	10
Co oznacza ubóstwo? Co myślą osoby żyjące w ubóstwie?.....	11
Codzienna walka.....	12
JAK MIERZY SIĘ UBÓSTWO?.....	15
Wskaźnik zagrożenia ubóstwem i wykluczeniem społecznym (AROEPE).....	15
Życie poniżej progu ubóstwa: wskaźnik AROP.....	15
Świadczenia socjalne drastycznie ograniczają ubóstwo dochodu.....	15
Pomiary niedostatku: wskaźnik poważnej deprivacji (SMD).....	15
Niska intensywność pracy.....	16
Realia ubóstwa są bardziej złożone.....	16
Inne metody.....	17
UBÓSTWO: FAKTY I TENDENCJE.....	18
Obraz ubóstwa w Unii Europejskiej.....	18
Czy Unia Europejska wykorzeni ubóstwo?.....	19
CZYM SĄ NIERÓWNOŚCI?.....	22
Pomiar nierówności.....	22
Nierówności: kluczowe fakty i tendencje.....	22
PRZYCZYNY UBÓSTWA I NIERÓWNOŚCI.....	23
Kluczowe czynniki.....	23
O CO WALCZY EAPN.....	26
NAJWAŻNIEJSZE ŹRÓDŁA DANYCH I INFORMACJI.....	28



WPROWADZENIE

Ubóstwo w Unii Europejskiej jest realnym problemem, wywołującym nieszczęście w życiu wielu osób, ograniczającym ich podstawowe prawa, zmniejszającym ich szanse osiągnięcia pełni swojego pełnego potencjału, tworzącym wysokie koszty społeczne i hamującym zrównoważony rozwój.

Dlaczego powstał przewodnik po ubóstwie i nierównościach?

Pomimo ogólnej zamożności Unii Europejskiej, ubóstwo na jej obszarze utrzymuje się na stosunkowo wysokim poziomie 16,9% populacji. Oznacza to, że 85 milionów osób jest zagrożonych ubóstwem względnym, a ponad 124,2 miliona, czyli 24,8 % populacji zagrożonych jest ubóstwem i wykluczeniem społecznym, będąc zagrożonym ubóstwem względnym, żyjąc w głębokim niedostatku, lub w gospodarstwie domowym o niskiej intensywności pracy.

Kryzys w wyraźny sposób doprowadził do wzrostu ubóstwa, jednak zakres i znaczenie problemu często nie są należycie rozumiane przez decydentów i opinię publiczną. W rezultacie wykorzenienie ubóstwa nie ma odpowiedniego priorytetu. Często powodem jest fakt, że nie myśli się o ubóstwie jako o czymś skrajnym, co zagraża życiu dotkniętych nim osób, albo wiąże się je głównie z krajami rozwijającymi się. Jednak w rzeczywistości, ubóstwo w Unii Europejskiej jest realnym problemem, wywołującym nieszczęście w życiu wielu osób, ograniczającym ich podstawowe prawa, zmniejszającym ich możliwości i osiągnięcia pełni swojego potencjału, tworzącym wysokie koszty społeczne i hamującym zrównoważony wzrost gospodarczy.

Ubóstwo odzwierciedla również niedomagania systemów sprawiedliwej redystrybucji zasobów i szans. Prowadzi to do głębokich nierówności, a tym samym do kontrastu pomiędzy nadmiernym bogactwem skoncentrowanym w rękach niewielu i konieczności prowadzenia ograniczonego życia na marginesie przez wielu, choć żyją oni w bogatym obszarze gospodarczym. Doświadczenie pokazuje, że kryzys ma najbardziej niszczycielski wpływ na państwa o niższym stopniu redystrybucji o słabszych systemach socjalnych. Ponadto polityka oszczędnościowa i cięcia ochrony socjalnej i usług zepchnęły jeszcze większą liczbę osób w ubóstwo.

Debata na temat ubóstwa w UE jest często ściśle związana z tematem "wykluczenia społecznego". Pojęcie wykluczenia społecznego jest używane do podkreślenia procesów, które prowadzą ludzi na margines społeczeństwa i które ograniczają ich dostęp do zasobów i możliwości oraz ograniczają ich uczestnictwo w normalnym życiu społecznym i kulturalnym, sprawiając, że czują się oni marginalizowani, bezsilni i dyskryminowani. Kolejnym terminem związanym z ubóstwem jest „wrażliwość”. Osoby z grup wrażliwych to osoby, których dobrostan jest zagrożony ze względu na brak wystarczających zasobów, ryzyko zadłużenia, zły stan zdrowia, gorszy stan edukacji czy życie w nieodpowiednim środowisku. Te dwie koncepcje związane z ubóstwem są bardzo ważne, ale nie wszystkie osoby wykluczone społecznie czy z grup wrażliwych są ubogie, a EAPN w niniejszej publikacji skupia się głównie na konkretnym wymiarze ubóstwa i nierówności w kontekście UE.

Czego można się dowiedzieć z niniejszej publikacji?

Niniejszy przewodnik ma na celu wprowadzenie w tematykę debaty o ubóstwie. Skupia się on przede wszystkim na obecnym ujęciu natury i zakresu ubóstwa, jego przyczyn i związku z nierównościami. Przewodnik wyjaśnia również w jaki sposób rozumiane jest ubóstwo i jak jest ono mierzone obecnie w UE oraz wskazuje na pewne niedogodności tych metod. Przewodnik ten został po raz pierwszy wydany w 2009 r. w ramach kampanii EAPN przygotowującej do Europejskiego Roku Walki z Ubóstwem 2010. Zapoczątkował on serię publikacji, których zadaniem było większe uwidocznienie ubóstwa, lepsze zrozumienie go i umożliwienie działań. Aktualna wersja (2014) zawiera aktualne dane EU-SILC w nowym kontekście polityki unijnej (Strategia Europa 2020). Wszelkie dane pochodzą z EU SILC i Eurostatu na 2012 r. (najświeższe dostępne dane).

Jak powstała niniejsza publikacja?

Niniejszy przewodnik stanowi uaktualnienie przewodnika dotyczącego ubóstwa i nierówności w UE wydanego przez EAPN w 2009 roku przy współpracy z Hugh Frazerem i Grupą Roboczą ds. Włączenia Społecznego EAPN. Ponieważ temat ubóstwa stanowi sedno działania EAPN zarówno na szczeblu unijnym



UBÓSTWO. O CZYM MÓWIMY?

Jednym z problemów w dyskusji o ubóstwie jest wyjaśnienie, co oznacza ubóstwo i jak można je definiować. Na szczeblu UE przy opisywaniu ubóstwa korzysta się zarówno z pojęcia absolutnego jak i względnego ubóstwa. Od 2010 roku wykorzystuje się również złożone pojęcie zagrożenia ubóstwem i wykluczeniem społecznym, które łączy w sobie relatywne ubóstwo finansowe, depryzację materialną i wykluczenie z rynku pracy.

Ubóstwo absolutne

Ubóstwo absolutne lub skrajne oznacza, że ludzie nie mają podstawowych środków niezbędnych do życia. Na przykład głodują, nie mają czystej wody, odpowiedniego miejsca do mieszkania, wystarczającej odzieży czy leków i walczą o przetrwanie.

ONZ koncentruje swoje działania na eliminowaniu ubóstwa skrajnego i absolutnego. Wyeliminowanie ubóstwa skrajnego i głodu jest pierwszym z ośmiu Milenijnych Celów Rozwoju ONZ, wyrażonym zapisem następującej treści: „zmniejszenie o połowę proporcji ludności, której dochód nie przekracza 1,25 USD.”¹ Cel ten został osiągnięty w 2010 roku kiedy proporcja ta spadła poniżej połowy swojej wartości z 1990 r. (w 2010 r. 700 milionów osób mniej żyło w warunkach skrajnego ubóstwa niż w 1990 r.). Nadal 1,2 miliarda osób na całym świecie żyje w skrajnym ubóstwie.

Choć ubóstwo bezwzględne jest bardziej powszechne w krajach rozwijających się, w Europie jego stopa w ostatnich latach wzrosła, głównie ze względu na kryzys i wprowadzone środki oszczędnościowe.

Ubóstwo względne

Ubóstwo względne występuje wtedy, gdy poziom życia i dochodów niektórych osób znacznie odbiega od ogólnej normy kraju lub regionu, w którym żyją. Osoby te walczą o to, by żyć normalnie i uczestniczyć w zwykłym życiu gospodarczym, społecznym i kulturalnym. Znaczenie tego terminu różni się w zależności od kraju, tak jak różne są standardy życia większości społeczeństwa.

Na potrzeby procesu integracji społecznej, Unia Europejska korzysta z definicji ubóstwa względnego.

Czym jest ubóstwo względne?

Ludzie żyją w ubóstwie, jeśli ich dochody i zasoby są na tyle nieodpowiednie, że wykluczają ich z posiadania standardu życia uważanego za akceptowalny w danym społeczeństwie. Ze względu na swoje ubóstwo osoby te mogą doświadczać różnych trudności – od bezrobocia i niskich dochodów, po złe warunki mieszkaniowe, niewystarczającą opiekę zdrowotną i przeszkody w dostępie do kształcenia ustawicznego, kultury, sportu i rekreacji. Osoby te często są wykluczane i marginalizowane z uczestnictwa w aktywności (gospodarczej, społecznej i kulturalnej), która jest normą dla innych ludzi, a ich dostęp do praw podstawowych jest ograniczony.

Wspólne Sprawozdanie Komisji Europejskiej dotyczące zabezpieczenia i integracji społecznej, 2004

Nowe pojęcie „zagrożenia ubóstwem i wykluczeniem społecznym”

Do 2010 r. przy monitorowaniu ubóstwa na terenie UE skupiano się głównie na ubóstwie względnym. W 2010 r. Unia przyjęła Strategię Europa 2020, której celem jest poprowadzenie Europy ku inteligentnej i zrównoważonej gospodarce sprzyjającej włączeniu społecznemu. Wśród pięciu celów nadrzędnych Strategii po raz pierwszy znalazł się cel obniżenia liczby osób „zagrożonych ubóstwem i wykluczeniem społecznym” (ARPE) o 20 milionów.

Realia ubóstwa

Oficjalne definicje często nie oddają codziennych realiów walki o przetrwanie w ubóstwie. Aby lepiej zrozumieć rzeczywistość konieczne jest stawianie pytań osobom, które same doświadczają ubóstwa, co ono dla nich oznacza i zaangażowanie tych osób bezpośrednio w określanie i realizację rozwiązań. EAPN jest

¹ Kiedy wyznaczano Milenijne Cele Rozwoju, międzynarodowa granica ubóstwa była na poziomie 1USD dziennie. Od 2008 r. Bank Światowy określa mianem skrajnie ubogich osoby żyjące za mniej niż 1,25 USD dziennie, co odzwierciedla wyższy niż wcześniej szacowany poziom cen w wielu rozwijających się krajach. <http://www.un.org/millenniumgoals/poverty.shtml>

zaangażowana w zapewnienie, by głosy osób doświadczających ubóstwa zostały usłyszane przy opisywaniu i definiowaniu ubóstwa (patrz ramka poniżej), jak również w promowanie ich aktywnego uczestnictwa w tworzeniu, wdrażaniu i monitorowaniu programów i polityki zwalczania ubóstwa.

Wskaźnik AROPE

to odsetek populacji, spełniający co najmniej jeden z trzech poniższych warunków:

- Zagrożenie ubóstwem (AROP) czyli dochody poniżej progu względnego ubóstwa (60% mediany ekwiwalentu dochodu gospodarstwa domowego).
- Sytuacja poważnej deprivacji materialnej (SMD).
- Gospodarstwo domowe o bardzo niskiej intensywności pracy.

Wskaźnik AROPE odzwierciedla różnorakie aspekty ubóstwa i wykluczenia na terenie Unii Europejskiej po jej rozszerzeniu. Więcej na ten temat można przeczytać w kolejnym rozdziale.

Co oznacza ubóstwo? Co myślą osoby żyjące w ubóstwie?

Brak podstawowych środków do życia:

Stać mnie wyłącznie na tanie jedzenie; owoce i warzywa dla dzieci są zbyt drogie; nie stać mnie na rybę; zdrowa żywność jest dla mnie za droga.

Nie żyję, tylko wegetuję.

Moje dzieci widzą, że nie mają tego, co inni.

Izolacja:

Straciłem przyjaciół, bo nie mogę uczestniczyć w ich zajęciach; nawet udział w grupach samopomocy wymaga czasu i pieniędzy; nie mam czasu i pieniędzy na uczestniczenie w dyskusjach.

Nie stać mnie na codzienną gazetę; książki, a szczególnie literatura naukowa, są zbyt drogie.

Biurokracja i brak informacji:

System jest zbyt skomplikowany. Nie wiem, gdzie można co dostać.

Spałem w kartonach na ulicy. Miałem wybór - umrzeć tam, albo wziąć życie z powrotem w swoje ręce.

Poszedłem do opieki społecznej, żeby pomogli mi znaleźć dom. Spotkałem się tam z ogromną biurokracją. Musiałem opowiadać swoją historię kilka razy różnym osobom i minęły lata, nim dostałem dom.

Zawsze gdy opowiadam swoją historię urzędnikom, spotykam się z ogromnym współczuciem, ale zasady zabraniają im udzielania skutecznej pomocy.

Brak szacunku i brak nadziei:

Sposób, w jaki ludzie na ciebie patrzą jest poniżający. Nie uważają cię nawet za człowieka.

Bardzo poniżające jest bycie wyłączone z podejmowania zwykłych decyzji, które mają wpływ na codzienność.

Czasami ma się wrażenie, że zwierzęta są lepiej chronione. Jeśli ktoś pobije psa, dostanie wyrok i pójdzie do więzienia, podczas gdy jeśli pobijesz kogoś z nas, nie jestem pewien, czy tak się stanie. Czasem mam wrażenie, że psy są lepiej chronione niż Cyganie.

Od lat nic nie zmieniło się na lepsze. Nie mam przyszłości.

Czuję się trochę jak Don Kichot. Ciągłe walczę z wiatrakami i nie ma już prawdziwej nadziei.

Oddajcie nam naszą przyszłość!

Brak godnej pracy

Pracuję nielegalnie. Nie dlatego, że sądzę, że tak jest lepiej - jestem w pełni świadom konsekwencji tego, ale to dla mnie jedyny sposób, żeby mieć pracę.

Ludzie żyją z niczego. Nasze pensje są głodowe.

Pracodawcy nie szanują nas ani naszych praw.

Lęk o dzieci

Nie mogę zaprosić do domu przyjaciół moich dzieci, bo mój dom jest za mały. W związku z tym moje dzieci też nie są zapraszane. Również stają się wykluczone. Żyjemy w ukryciu.

Potrafę sobie odmówić wielu rzeczy, ale moje dzieci mają prawo do godnego życia.

Problemem nie jest to, że czasem kończą się pieniądze. Prawdziwym problemem jest to, że całe życie tak żyjemy, a nasze dzieci w tym wyrastają.

Opinie uczestników VI, X i XI Europejskich Spotkań Osób Doświadczających Ubóstwa zorganizowanych pod auspicjami prezydencji austriackiej w 2006 r., prezydencji węgierskiej w 2011 r. i prezydencji duńskiej w 2012 r.

Codzienna walka

Oznacza to, że realia życia osób żyjących w ubóstwie są codzienną walką o przetrwanie, co negatywnie wpływa na zdrowie i dobrostan psychiczny oraz nadwyręża relacje osobiste.

Życie w ubóstwie może oznaczać:

- izolację od rodziny i przyjaciół;
- brak nadziei, poczucie bezsilności i wykluczenia; brak kontroli nad decyzjami, które dotyczą codziennego życia;
- brak informacji na temat dostępnych usług i wsparcia;
- problemy z zaspokajaniem podstawowych potrzeb i dostępem do godnego mieszkalnictwa, edukacji, opieki zdrowotnej i możliwości kształcenia się;
- mieszkanie w niebezpiecznych dzielnicach o wysokim zagrożeniu przemocą i przestępczością i w złych warunkach środowiskowych lub na odległych terenach wiejskich;
- obchodzenie się bez podstawowych środków niezbędnych do życia, bo nie można sobie na nie pozwolić, takich jak woda, ogrzewanie, elektryczność, zdrowe jedzenie, nowe ubrania czy korzystanie z transportu publicznego;
- za mało pieniędzy na lekarstwa czy wizytę u dentysty;
- życie z dnia na dzień bez oszczędności czy zapasów w razie kryzysu, utraty pracy lub zachorowania i popadanie z tego powodu w długi;
- bycie wykorzystywanym i zmuszonym do nielegalnych działań;
- doświadczanie rasizmu i dyskryminacji;
- niemożność uczestniczenia w normalnym życiu społecznym i rekreacyjnym, np. chodzenie do kina, wydarzenia sportowe, odwiedzin u przyjaciół, prezenty urodzinowe dla członków rodziny.

Ogólnie rzecz biorąc realia życia w ubóstwie obejmują wiele różnych aspektów życia, ograniczając dostęp do podstawowych praw. Osoby dotknięte ubóstwem często doświadczają różnorodnych trudności, które wzajemnie się wzmocniają i więżą ich w ubóstwie. Ubóstwo ogranicza możliwość osiągnięcia przez człowieka jego pełnego potencjału. Na przykład dzieci dorastające w ubóstwie częściej cierpią na problemy zdrowotne, gorzej radzą sobie w szkole i stają się kolejnym pokoleniem dorosłych zagrożonych bezrobociem i długotrwałym ubóstwem.

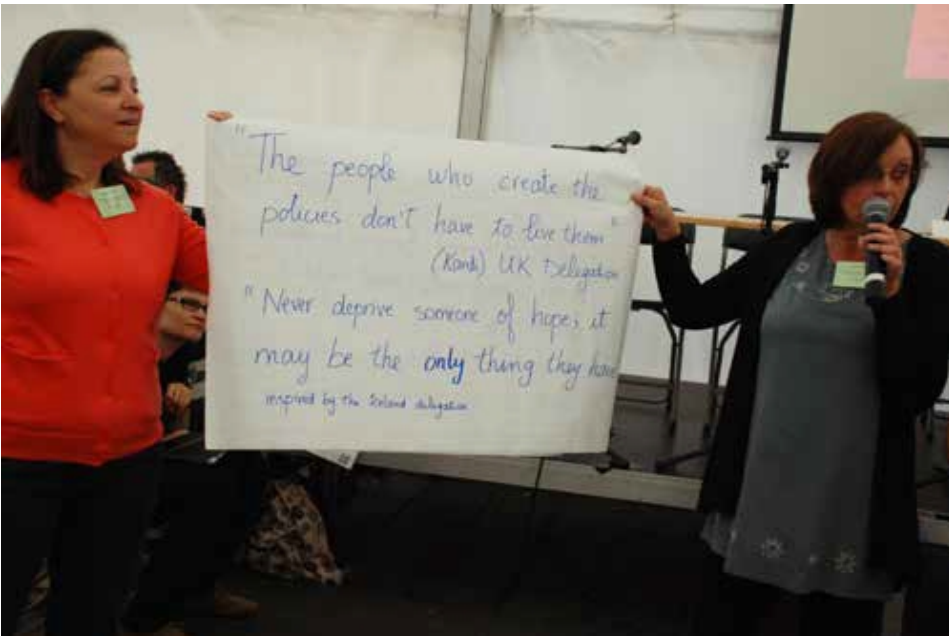


PROBLEM Z PORÓWNYWANIEM POZIOMÓW UBÓSTWA

Porównywanie poziomów ubóstwa w różnych krajach nie uwzględnia w wystarczający sposób różnic w standardzie życia. W rzeczywistości taki pomiar jest bardziej pomiarem nierówności. Na przykład osoba, która jest stosunkowo uboga w bogatym kraju zazwyczaj cierpi mniejszy niedostatek niż osoba żyjąca w kraju o ogólnie niskim standardzie życia. W takich krajach ubóstwo bywa bardziej skrajne, częściej brakuje środków podstawowej potrzeby, ale ponieważ warunki życia w takim kraju są ogólnie gorsze, wskaźnik ubóstwa względnego będzie niższy, czyli mniejsza będzie różnica między osobami ubogimi, a wszystkimi innymi.

Może to prowadzić do nieporozumień w kwestii rozległości ubóstwa i może grozić niedostrzeżeniem ogromu ubóstwa, jaki cierpią pewne grupy, zwłaszcza w niektórych nowych krajach członkowskich. Oczywiście najgorsza sytuacja jest w tych krajach członkowskich, które mają zarówno niski ogólny standard życia, jak i wysoki poziom ubóstwa względnego.

W celu uwzględnienia zróżnicowanej sytuacji gospodarczej na terenie poszczególnych państw członkowskich, podczas uzgadniania wspólnych wskaźników integracji społecznej przez Radę z Laeken w 2001 r., podkreślano, że wskaźnik zagrożenia ubóstwem powinien być zawsze poparty progami ubóstwa wyrażonymi w wartości siły nabywczej w euro.



JAK MIERZY SIĘ UBÓSTWO?

Wskaźnik zagrożenia ubóstwem i wykluczeniem społecznym (AROPE)

Za zagrożone ubóstwem uważa się osoby, które są zagrożone ubóstwem względnym (wskaźnik AROP) lub żyją w poważnym niedostatku materialnym (wskaźnik SMD) lub żyją w gospodarstwach domowych o bardzo niskiej intensywności pracy. Daną osobę liczy się tylko raz, nawet jeśli podpada pod wszystkie trzy wymienione kategorie.

Życie poniżej progu ubóstwa: wskaźnik AROP

W ramach UE ubóstwo względne mierzy się przy użyciu granicy względnego ubóstwa finansowego. Oznacza to konieczność opracowania średniej lub mediany równowartości dochodu gospodarstwa domowego na terenie danego kraju. Wyznacza się granicę ubóstwa, która stanowi pewien procent średniego dochodu. Na ogół wartości te wahają się od 40 do 70% dochodu gospodarstwa domowego. Daje to pewne ogólne wyobrażenie zagrożenia ubóstwem, ale wynik można również rozłożyć na takie czynniki jak wiek, płeć, typ gospodarstwa domowego i status zatrudnienia, aby uzyskać szczegółowy obraz zagrożenia. Dzięki temu można zbadać szczególną sytuację poszczególnych grup takich jak dzieci, osoby starsze czy bezrobotni. Na terenie UE osoby znajdujące się poniżej 60% mediany dochodu są określane mianem "zagrożonych ubóstwem monetarnym (wskaźnik AROP).

Jednym z ograniczeń metody progu względnego ubóstwa dochodu jest to, że wybór punktu odcięcia jest arbitralny. Dzięki temu wiemy, jaki procent ludności jest ubogich, ale nie uwzględnia w wystarczającym stopniu innych czynników, które wpływają na sytuacje ludzi, takich jak to, o ile poniżej progu ubóstwa się znajdują, czy też jak długo były ubogie.

Pomiar luki ubóstwa może pomóc w określeniu, w jakim stanie są rzeczywiście osoby znajdujące się poniżej progu ubóstwa. Luka ubóstwa mierzy odległość pomiędzy (zrównanymi z medianą) dochodami osób żyjących poniżej progu ubóstwa i wartością tego progu wyrażoną w sile nabywczej.

Świadczenia socjalne drastycznie ograniczają ubóstwo dochodu

Podczas pomiaru względnego ubóstwa monetarnego, warto przyrzeć się poziomowi ubóstwa przed i po transferach dochodów przez system pomocy społecznej danego kraju, ponieważ wskazuje to na skuteczność systemu redystrybucji danego kraju.

Na terenie państw członkowskich UE, stopa zagrożenia ubóstwem byłaby o wiele wyższa ,gdyby nie transfery socjalne. Najhojniejsze i najwydajniejsze systemy opieki społecznej redukują ubóstwo monetarne o 50% (Dania, Irlandia, Luksemburg, Austria, Finlandia i Szwecja), a nawet więcej, podczas gdy w najmniej wydajnych odsetek zagrożonych ubóstwem zredukowany jest jedynie o 20% (w Bułgarii, Grecji i we Włoszech).

Pomiary niedostatku: wskaźnik poważnej deprivacji (SMD)

Wskaźniki deprivacji to kolejne istotne podejście do mierzenia ubóstwa względnego. Są one próbą wyjścia poza wskaźniki monetarne i uwzględnienia rzeczywistego standardu życia społeczeństwa. Podejście to obejmuje określenie koszyka dóbr i usług uznawanych za dobra pierwszej potrzeby w danym kraju. W niektórych krajach pomiaru ubóstwa dokonuje się poprzez połączenie granic względnego ubóstwa i wskaźników niedostatku.

Na szczeblu ogólnoeuropejskim skrajne ubóstwo mierzone jest wskaźnikiem poważnej deprivacji materialnej (SMD). Osoba żyjąca w poważnym niedostatku to taka, która nie może sobie pozwolić na conajmniej 4 z listy 9 pozycji uznawanych za niezbędne lub pożądane: opłacenie czynszu i rachunków za media, odpowiednie ogrzanie domu, niespodziewane wydatki, jedzenie mięsa, ryby lub ich odpowiednika w białku co drugi dzień, tygodniowy urlop poza domem, korzystanie z samochodu, pralki, telewizora lub telefonu.

Wskaźnik ten posiada pewne ograniczenia związane z niewielką liczbą pozycji na liście i niską relewancją niektórych z nich. Jest to na bieżąco poprawiane, ale ze względu na opóźnienia regulacyjne i w zbieraniu

danych, udostępnienie ulepszonych wskaźników zajmie kilka lat.

Niska intensywność pracy

Intensywność pracy gospodarstwa domowego to stosunek sumy miesięcy, w których poszczególni członkowie rodziny (w wieku 18-59) pracowali w ciągu roku do sumy miesięcy, w których ci sami członkowie gospodarstwa domowego teoretycznie mogli pracować w ciągu roku. Intensywność pracy w gospodarstwie domowym uznawana jest za bardzo niską, jeśli znajduje się poniżej progu wyznaczonego na poziomie 0,2. Wskaźnik ten ma za zadanie uchwycić ile osób żyje w bezrobotnych lub niemal bezrobotnych gospodarstwach domowych. W 2012 r. 10,5% populacji Europy żyło **w gospodarstwach domowych o bardzo niskiej intensywności pracy**.

Odsetek ten waha się w zależności od państwa członkowskiego i stanowi poniżej 7% w Szwecji, Luksemburgu, na Cyprze, w Czechach i w Polsce, zaś przekracza 12% w Bułgarii, na Węgrzech, w Belgii, Grecji i Wielkiej Brytanii, Hiszpanii i Chorwacji. Bardzo niska intensywność pracy jest najczęstsza w jednoosobowych gospodarstwach domowych (23,8%) oraz w gospodarstwach jednoosobowych z zależnymi dziećmi (28,7%).

Unijny cel przewodni redukcji ubóstwa – szansa na walkę z ubóstwem?

W 2010 roku UE przyjęła strategię Europa 2020, której celem jest przewodnictwo w kluczowych obszarach polityki, takich jak polityka gospodarcza, zatrudnienia, badania, edukacja i polityka społeczna - wdrażanej zarówno na szczeblu unijnym jak i na szczeblu krajowym na drodze do "inteligentnego i zrównoważonego rozwoju sprzyjającego włączeniu społecznemu".

"Wydźwignięcie co najmniej 20 milionów ludzi z ubóstwa i wykluczenia społecznego", jest jednym z pięciu celów przewodnich Strategii. Jest on monitorowany na podstawie złożonego wskaźnika zagrożenia ubóstwem i wykluczeniem społecznym, a państwa członkowskie mogą same wybrać, jaki element wskaźnika chce monitorować.

Stworzono również cały szereg narzędzi do koordynowania działań realizowanych przez państwa członkowskie, takich jak **zintegrowane wytyczne Komisji Europejskiej i Rady, krajowe programy reform** sporządzane przez państwa członkowskie raportujące o swojej polityce i postępach w osiąganiu celów oraz **zalecenia dla poszczególnych państw** uzgodnione przez Radę i Komisję Europejską na podstawie analizy postępów poczynionych przez każde z państw.

Organizacje zajmujące się walką z ubóstwem powitały przyjęcie celu redukcji ubóstwa jako wielkie osiągnięcie i stymulację do walki z ubóstwem, ale wyraźnie wiać, że państwom członkowskim brakuje chęci osiągnięcia wyznaczonego pułapu. W rzeczywistości suma zobowiązań poszczególnych państw członkowskich jest znacznie niższa niż docelowe 20 milionów osób żyjących w ubóstwie lub wykluczeniu. Obecna stagnacja gospodarcza, programy oszczędnościowe i brak ambicji państw członkowskich czynią osiągnięcie celu bardzo mało prawdopodobnym przy obecnej polityce.

Realia ubóstwa są bardziej złożone

Złożony wskaźnik AROPE obejmuje jedynie wycinek ogólnego obrazu i nie opisuje w pełni skomplikowanej natury ubóstwa. Bardzo ważne jest ciągłe monitorowanie wszystkich trzech wskaźników osobno. Równie ważny jest pomiar pozostałych elementów pozwalających uchwycić wielowymiarowy charakter ubóstwa, takich jak poziom zadłużenia, zły stan zdrowia, trudności w edukacji, liczba osób żyjących w złych warunkach mieszkaniowych i środowiskowych oraz zakres, w jakim osoby te mają niewystarczający dostęp do usług publicznych.

Na szczeblu UE istnieje od 2001 r. poszerzony zestaw wskaźników w ramach Socjalnej Metody Otwartej Koordynacji w zakresie ochrony socjalnej i integracji społecznej. Obejmuje on szesnaście kluczowych wskaźników (w tym odsetek osób zagrożonych ubóstwem, jak również wskaźniki dostępu do opieki zdrowotnej, osób przedwcześnie kończących edukację, ubóstwa pracujących...) oraz sześć wskaźników kontekstualnych (stopa zatrudnienia, oczekiwana długość życia, wydatki na ochronę socjalną...). Opracowywane są nowe wskaźniki.

Otwarta Metoda Koordynacji (Socjalna OMK)²

Komisja Europejska wspiera i uzupełnia politykę państw członkowskich w zakresie integracji społecznej i ochrony socjalnej. Współpraca pomiędzy Komisją, a państwami członkowskimi odbywa się poprzez Komitet Ochrony Socjalnej z wykorzystaniem otwartej metody koordynacji w zakresie integracji społecznej, ochrony zdrowia, długoterminowej opieki, rent i emerytur (Socjalnej OMK).

Socjalna OMK to dobrowolny proces współpracy w zakresie tworzenia polityki w oparciu o wspólnie ustalone cele i pomiar postępów w ich osiągnięciu z wykorzystaniem wspólnych wskaźników i ich wspólny przegląd. Proces ten obejmuje również ścisłą współpracę z itinerariuszami, w tym z partnerami socjalnymi i organizacjami społeczeństwa obywatelskiego.

Istniejące wskaźniki są opóźnione w czasie przez co nie mogą odpowiednio odzwierciedlać gwałtownych zmian w sytuacji ludzi. Większość sieci EAPN uważa, że gwałtowne pogorszenie się warunków życia osób z grup najwrażliwszych na skutek kryzysu gospodarczego i programów oszczędnościowych nie znalazło odbicia we wskaźnikach w wystarczająco szybkim sposobie. Oficjalne wskaźniki powinny być uzupełnione o informacje ilościowe i jakościowe zbierane przez organizacje pracujące w terenie. Na przykład liczba wniosków o pomoc żywnościową stanowi sygnał oznaczający pogorszenie się sytuacji socjalnej. Większość sieci EAPN uważa, że w ramach otwartej metody koordynacji należy włożyć więcej pracy w uchwycenie zróżnicowanych realiów ubóstwa z perspektywy tych, którzy je cierpią.

„Tendencje społeczne warte obserwowania”: wykorzystanie wskaźników socjalnych do podnoszenia profilu kwestii społecznych

Wskaźniki z portfela socjalnego wykorzystywane są przez Komisję Europejską i Komitet Ochrony Socjalnej do monitorowania postępów poszczególnych państw członkowskich. Wyniki tego monitoringu powinny koniecznie być uwzględniane w ogólnej koordynacji polityki na szczeblu unijnym w ramach Strategii Europa 2020.

Od 2011 r. wskaźniki te są wykorzystywane we wspólnych ramach oceny opracowanych przez UE w celu postępów państw członkowskich w dziedzinie spraw socjalnych i zatrudnienia. Komitet Ochrony Socjalnej w 2012 r. stworzył nowe narzędzie wykorzystujące obecne wskaźniki w celu wzmocnienia monitoringu sytuacji socjalnej i podstaw wiedzy naukowej oraz Przegląd Sytuacji w dziedzinie ochrony socjalnej (SPPM), który wykorzystuje szeroki zestaw wskaźników pozwalających na określenie tendencji wartych obserwacji i tendencji związanych z obszarami, w których określone państwa wypadają pozytywnie lub negatywnie. Na podstawie tych wskaźników Komitet Ochrony Socjalnej formułuje obecnie proste, wyraźne i mocne przesłanie w ramach swojego rocznego sprawozdania.

Pytania EAPN: czy wskaźniki socjalne zostaną obdarzone uwagą w procesach tworzenia polityki zdominowanych przez kwestie finansowe i makroekonomiczne? Czy "Tendencje społeczne warte obserwowania" zostaną włączone do krajowych programów reform i zaleceń dla poszczególnych państw?

Inne metody

Inne sposoby pomiaru ubóstwa obejmują:

- **Podejście Standardowego Budżetu lub Budżetu Odniesienia** w którym ubóstwo jest obliczane w oparciu o koszt koszyka określonych towarów i usług (żywność, odzież, higiena osobista, wydatki na zdrowie, usługi i artykuły gospodarstwa domowego, koszty edukacji, mieszkalnictwo, transport, paliwo itd.), które są uważane przez społeczeństwo lub przez ekspertów za podstawowy standard życia.³

- **Metoda wskaźnika wydatków na jedzenie**, zgodnie z którą osoby ubogie wyróżnia od pozostałych to, jaki odsetek swojej pensji muszą wydać na swoje podstawowe potrzeby takie jak jedzenie, ubranie i schronienie. Udowodniono, że osoby o niższych dochodach muszą wydać większy udział swojego wynagrodzenia na podstawowe potrzeby, nie pozostawiając nic na udział w normalnej aktywności społecznej, rekreacyjnej i kulturalnej.

- **Wskaźnik ubóstwa ONZ łączy** w jeden złożony wskaźnik takie miary jak przewidywana długość życia,

² Patrz: http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/employment_social_policy_equality/introduction

³ Takie podejście jest silnie wspierane przez Komisję Europejską w ramach pakietu inwestycji społecznych wydanego w lutym 2013 r. Patrz komunikat: Towards Social Investment for Growth and Cohesion including implementing the European Social Fund (2014-20)

umiejętność czytania i pisanie, długotrwałe bezrobocie, oraz względny dochód.

- **Raport UNICEF w sprawie dobrobytu dzieci** wykracza poza ubóstwo dochodu, łącząc wskaźniki dobrostanu materialnego, zdrowia, bezpieczeństwa, dobrej sytuacji edukacyjnej, relacji rodzinnych i z rówieśnikami oraz subiektywnego dobrostanu.

- Wykorzystanie ekwiwalentu dochodu gospodarstwa domowego do obliczeń grozi niedostateczną reprezentacją sytuacji kobiet i innych zależnych osób dorosłych znajdujących się w gospodarstwie domowym, ponieważ istnieje założenie, że pieniądze są dystrybuowane w gospodarstwie domowym, co oznacza, że każdy z partnerów w rodzinie ma dostęp do takiej samej ilości pieniędzy. Niższe dochody kobiet są często ukryte, co jest tym poważniejsze, że to one często ponoszą bezpośrednią odpowiedzialność finansową za wydatki na dzieci i inne osoby zależne w gospodarstwie domowym.

- Krajowe i europejskie dane dotyczące względnego ubóstwa dochodu (granicy zagrożenia ubóstwem) nie identyfikują pewnych kluczowych grup wysokiego ryzyka, takich jak osoby żyjące w instytucjach, osoby bezdomne i inne grupy, do których trudno dotrzeć, takie jak osoby z mniejszości etnicznych i narodowych czy uchodźcy. Potrzebne są badania skupiające się bardziej na tych grupach.

- Stopa zagrożenia ubóstwem to względna miara ubóstwa w oparciu o medianę. Próg waha się zatem w zależności od czasu, a na terenie kilku państw członkowskich ostatnio spadł z powodu kryzysu gospodarczego z uwagi na ogólny spadek dochodów gospodarstw domowych. W efekcie stopa zagrożenia ubóstwem może pozostać niezmienną, a nawet obniżyć się, jak miało to miejsce w Bułgarii, choć warunki życia osób z najwrażliwszych grup w rzeczywistości znacząco się pogorszyły. Utrudnia to uwidacznianie społecznych konsekwencji kryzysu i cięć oszczędnościowych. Żaden wskaźnik rozważany pojedynczo nie jest w stanie zaprezentować całości sytuacji socjalnej. Analizy powinny uwzględniać szeroki kontekst i doświadczenia samych osób doświadczających ubóstwa i organizacji pracujących z nimi w terenie

- **Rzeczywista wartość progów ubóstwa.** Porównywanie monetarnej stopy ubóstwa pomiędzy państwami może ukryć znaczące różnice w rzeczywistym standardzie życia, jeśli nie zostanie uwzględniona rzeczywista wartość progów ubóstwa w każdym z tych państw. Jeśli przyjrzymy się temu, ile osoba znajdująca się na progu ubóstwa w rzeczywistości ma pieniędzy na życie (próg zagrożenia ubóstwem) różnice mogą być znaczne. Na przykład samotna osoba żyjąca na progu ubóstwa w Rumunii żyje za 2161 euro rocznie. W Bułgarii osoba ta zarabiałaby 3476 euro rocznie i od 3476 do 5117 na Łotwie, w Litwie, na Węgrzech i w Polsce. Gdyby osoba ta żyła w Luksemburgu, zarabiałaby 15996 euro, a w Danii 11196 euro.

UBÓSTWO: FAKTY I TENDENCJE⁴

Obraz ubóstwa w Unii Europejskiej

Wedle najbardziej aktualnych dostępnych danych (z 2012 r.) 24,8% ludności UE, czyli 124,5 mln osób, jest zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym. 16,9% populacji UE jest zagrożonych względnym ubóstwem dochodu, 9,9% żyje w poważnej deprivacji materialnej, zaś 10,5% żyje w gospodarstwach domowych o bardzo niskiej intensywności pracy. Istnieją wielkie różnice pomiędzy poszczególnymi państwami członkowskimi. Na przykład w Luksemburgu, Holandii, Austrii i Szwecji 15% do 18,5% ludności jest zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym, podczas gdy w Bułgarii i Rumunii jest to 40%. Szczególnie wysoka (28%) jest stopa ubóstwa lub wykluczenia społecznego wśród dzieci w wieku 0-17 lat. Gospodarstwa domowe z jednym rodzicem i te z zależnymi dziećmi mają najwyższy odsetek zagrożenia ubóstwem. Wśród rodziców samotnie wychowujących dzieci zagrożenie względnym ubóstwem monetarnym wynosi 34,5%. Ryzyko to jest szczególnie wysokie wśród osób młodych (18-24 lat); wynosi 23,1%. Kobiety są ogólnie bardziej zagrożone względnym ubóstwem monetarnym (17,6%).

Oczywiście te dane nie obejmują niektórych osób w najbardziej skrajnej sytuacji, takich jak mniejszości etniczne, szczególnie Romowie, imigranci w tym nieudokumentowani, bezdomni, osoby żyjące w instytucjach i je opuszczające itp. Kryzys odwrócił spadkową tendencję dotyczącą poważnej deprivacji materialnej (SMD), szczególnie w niektórych krajach członkowskich w latach 2008-2012. Najznaczniejszy

4. rozdział przedstawia najnowsze dane unijne na temat ubóstwa dostępne na stronie Eurostatu: <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/eurostat/home/>.

Dane oparte są na analizie opracowanej przez Komisję Europejską na potrzeby publikacji *Employment and Social Development in Europe 2012* ze stycznia 2013. r

wzrost odnotowano w Grecji, Litwie i na Węgrzech (około 8 punktów procentowych), zaś w Irlandii, Estonii, na Malcie i na Cyprze, na Łotwie i we Włoszech odnotowano wzrost od 4,5 do 7 punktów procentowych. W całej Unii Europejskiej największy niedostatek materialny cierpiały gospodarstwa domowe z jedną osobą dorosłą i z zależnymi dziećmi (21,3%). Po nich były gospodarstwa jednoosobowe (zarówno kobiet, jak i mężczyzn, 12,2%) i gospodarstwa domowe z trojgiem lub większą liczbą zależnych dzieci (11,8%).

Na terenie większości, choć nie wszystkich państw członkowskich, w których ubóstwo dotyka znacznej części populacji, istnieje tendencja by było ono poważniejsze. Głębokość ubóstwa (jak daleko poniżej granicy ubóstwa przypada dochód osób zagrożonych ubóstwem) dla całej Unii Europejskiej wynosi 23,5% (w 2012 r.). Oznacza to, że połowa osób żyjących poniżej granicy ubóstwa posiada dochód o 23,5% niższy od progu ubóstwa. Głębokość ubóstwa waha się od 15% w Finlandii do 28,6% na Łotwie i 30,9% w Rumunii. W Hiszpanii wskaźnik ten wzrósł gwałtownie z 24,4 % w 2008 r. do 31,4 % w 2012 r. W większości krajów na skutek kryzysu ubóstwo pogłębiło się. Wśród osób doświadczających ubóstwa monetarnego więcej osób spadło na sam dół drabiny dystrybucji dochodów od początku kryzysu.

Bezrobocie jest kluczowym czynnikiem zagrożenia ubóstwem. W 2012 r. 46,7 % osób bezrobotnych było zagrożonych ubóstwem. Poważna deprivacja materialna wśród osób bezrobotnych jest częstsza niż wśród całej populacji. W 2012 r. 12,5 milionów osób na terenie UE cierpiało z powodu poważnej deprivacji materialnej i żyło w gospodarstwach domowych o bardzo niskiej intensywności pracy. Jednakże, choć praca jest kluczową drogą wyjścia z ubóstwa, **nie każda praca jest wystarczająco opłacana, by wydzwignąć kogoś z ubóstwa**. Ubodzy pracujący stanowią 1/3 dorosłych w wieku produkcyjnym zagrożonych ubóstwem. W 2012 r., 9,1% osób zatrudnionych żyło poniżej progu ubóstwa. Ubóstwo pracujących w latach 2006-2011c wzrosło na terenie 1/3 państw członkowskich UE (w Bułgarii, Danii, Francji, Niemczech, Irlandii, na Malcie, w Holandii, Rumunii, Słowenii i Hiszpanii). W Rumunii w 2012 r. 19,1% osób pracujących żyło w ubóstwie, w Hiszpanii 112,3%, zaś 15,1 % w Grecji.



Czy Unia Europejska wykorzeni ubóstwo?

W 2000 r. UE wyznaczyła sobie cel przezwyciężenia ubóstwa i poczynienia istotnych postępów na drodze do wyeliminowania ubóstwa. W 2010 r. przywódcy państw i rządów zobowiązali się do redukcji ubóstwa i wykluczenia społecznego o 20 milionów osób. Czy to zobowiązanie się spełni?

Ogólny odsetek osób zagrożonych ubóstwem monetarnym w 2012 r. (16,9%) nie różni się zbytnio od 2005 r. (16,4%), ale w kontekście spadku dochodów gospodarstw domowych, suma ta może kryć za sobą rosnące ubóstwo monetarne. Wskaźnik AROPE nie zmienił się zbytnio od 2008 r. (23,7%), ale kryzys zdaje się hamować tendencję do ciągłej powolnej redukcji. Warto zauważyć, że od czasu kryzysu rośnie dywergencja pomiędzy poszczególnymi częściami UE i daje się zauważyć nowy podział pomiędzy państwami południowej i wschodniej Europy, gdzie sytuacja socjalna pogarsza się w bardziej drastyczny sposób, a krajami Europy zachodniej i północnej, których obfite systemy opieki społecznej wykazały się większą wytrzymałością.

Programy oszczędnościowe wprowadzone przez UE przyspieszyły ten rozkład społeczny poprzez redukcje płac i świadczeń, oraz cięcia w usługach. To, czy ubóstwo i wykluczenie społeczne będą skutecznie zwalczane w ciągu kolejnych lat będzie w dużym stopniu zależało od tego, czy UE u państwa członkowskie będą w stanie uznać negatywny wpływ surowych oszczędności i wdrożyć bardziej zrównoważone podejście do wyjścia z kryzysu, które stworzy większe szanse na zachowanie kapitału ludzkiego, godności ludzkiej i europejskiego modelu socjalnego.

POWAŻNE SKUTKI SOCJALNE KRYZYSU

Ubóstwo w Europie nie zostało wywołane przez kryzys finansowy i gospodarczy, który rozpoczął się w 2008 r. Jednakże kryzys i wprowadzone w całej UE programy oszczędnościowe dramatycznie zwiększyły zakres i głębokość ubóstwa. Jest to szczególnie widoczne w przypadku państw, które otrzymały wsparcie organizacji międzynarodowych (MFW, EBC) pod warunkiem ogromnych cięć budżetowych.

Wpływ społeczny kryzysu i środków oszczędnościowych zbyt często jest niedoceniany. Miliony mieszkańców UE zostali uwięzieni w błędnym kole, a kryzys na kilka sposobów dotknął grup najwrażliwszych:

- bezrobocie i niższe płace oraz krótsze godziny pracy, jak również ogólne pogorszenie się praw pracowniczych i jakości pracy;
- kryzys hipoteczny zmuszający ludzi do opuszczania domów, często nadal z ogromnym długiem do spłacenia;
- ograniczony dostęp do usług publicznych (w tym opieki zdrowotnej, transportu...) ze względu na cięcia budżetowe na szczeblu krajowym i lokalnym;
- obniżenie dotacji publicznych i z sektora prywatnego osłabiające usługi ostatniej szansy, na których często polegają osoby w potrzebie.

Konsekwencje, jak widać, są ogromne. Szczególnie rażące jest znaczne pogorszenie się uporczywości i głębokości ubóstwa oraz wzrost ubóstwa wśród dzieci. Długotrwałe wykluczenie z rynku pracy dużej liczby młodych osób stawia ich przyszłość pod znakiem zapytania: czy staną się "utraconym" pokoleniem? Pogorszenie się stanu zdrowia psychicznego, rosnące poczucie desperacji i zwiększająca się liczba samobójstw również są bardzo martwiące. Nierówności stale się pogarszają, a spójność społeczna jest zagrożona. Rośnie ksenofobia, a instytucje demokratyczne, w tym również przyszłe projekty UE, tracą zaufanie społeczne.⁵

⁵ Szczegółowa analiza dostępna w raporcie Komitetu Ochrony Socjalnej: *Social Europe, current challenges and the way forward*, z 2013 r., <http://ec.europa.eu/social/main.jsp?langId=en&catId=758>.



Poverty and Social Exclusion
have a devastating impact on
peoples' HEALTH and ALL
areas of their lives. Especially for
CHILDREN.



CZYM SĄ NIERÓWNOŚCI?

Problem ubóstwa jest nieodłącznie związany z kwestią dystrybucji zasobów w społeczeństwie.

W przeciwieństwie do ubóstwa, które skupia się na sytuacji osób na samym dole drabiny społecznej, nierówności pokazują, w jaki sposób zasoby są dystrybuowane w społeczeństwie. Pozwala to uzyskać obraz różnic pomiędzy przeciętnym dochodem, a tym, ile zarabiają biedni i bogaci, wskazując na ile dane państwa członkowskie dzielą i dystrybuują wytwarzany przez siebie dochód. Dane dotyczące nierówności są bardzo istotne dla kwestii ubóstwa, ponieważ ogólna dystrybucja zasobów w kraju ma wpływ na zakres i głębokość ubóstwa. Jest to ważne, ponieważ poziom ubóstwa finansowego w UE jest obliczany w stosunku do mediany dochodu. Przeglądanie się nierównościami jest szczególnie istotne w czasie, gdy w wielu krajach wysiłki finansowe niezbędne do wydobywania się z kryzysu niekoniecznie składane są na barki najbogatszych.

Ogólnie rzecz biorąc, **kraje o wyższym poziomie nierówności prawdopodobnie mają również wyższą stopę ubóstwa**, zaś te o niższym poziomie nierówności mają niższy poziom ubóstwa. Ukazuje to, że problem ubóstwa jest nierozzerwalnie związany z kwestią dystrybucji dochodów w społeczeństwie.

Pomiar nierówności

Nierówności dochodów w Unii Europejskiej zazwyczaj mierzy się na dwa sposoby: przy pomocy kwintylowego wskaźnika zróżnicowania dochodów (S80/S20) i współczynnika Giniego. Obydwa te wskaźniki są dość skomplikowane i mają pewne podstawowe ograniczenia pod względem dokładnego oddawania obrazu nierówności.

Kwintylowy wskaźnik zróżnicowania dochodów (S80/S20) to stosunek sumy dochodów otrzymywanych przez 20% populacji o najwyższych dochodach do sumy dochodów otrzymywanych przez najgorzej zarabiające 20% społeczeństwa. Im wyższa wartość tego stosunku, tym większe nierówności.

Współczynnik Giniego to sposób pomiaru nierówności dystrybucji dochodu w danym państwie. Uwzględnia on pełną dystrybucję dochodów, podczas gdy współczynnik kwintylowy uwzględnia tylko górne i dolne 20%. Współczynnik wyrażony jest wzorem, który określa relację sumy udziałów populacji w zależności od poziomu dochodu do skumulowanego udziału w całkowitej sumie, jaką zarabiają. Gdyby w kraju istniała całkowita równość (tzn. każda osoba zarabiałaby tyle samo), współczynnik Giniego wynosiłby 0%. Gdyby cały dochód narodowy był w rękach jednej osoby, współczynnik Giniego wynosiłby 100%. Im wyższy współczynnik, tym większa nierówność w danym kraju. Po szczegóły dotyczące technicznych aspektów współczynnika Giniego odsyłamy do Wikipedii.

DLACZEGO UBÓSTWO I BOGACTWO NALEŻY BADAĆ RAZEM?

Nierówności w Unii Europejskiej są badane poprzez przyglądanie się dystrybucji dochodów. Jednak jest to tylko pewien element szerszego obrazu. Kolejnym kluczowym dla nierówności elementem jest badanie bogactwa – skąd ono pochodzi, kto je posiada, jak społeczeństwo je rozdziela.

Ważnym obszarem do uwzględnienia jest stopień, w jakim ludzie *posiadają* różnego rodzaju zasoby i kapitał (nieruchomości, udziały, inwestycje). Brakuje jednak możliwości porównania danych z całej Europy dotyczących własności kapitału i zasobów. Niestety poleganie na dystrybucji dochodu daje tylko częściowy obraz i może również prowadzić do znacznego niedoszacowania nierówności na terenie niektórych państw członkowskich (patrz *EAPN Explainer on wealth, inequality and social polarisation*).

Nierówności: kluczowe fakty i tendencje

Istnieje znaczne zróżnicowanie w Unii Europejskiej pod względem stopnia nierówności dochodu mierzonego stosunkiem udziału w dochodzie 20% najlepiej zarabiających do 20% najgorzej zarabiających. Stosunek ten dla wszystkich 27 państw członkowskich UE przed przyłączeniem Chorwacji wynosił 5,1, ale w zależności od państwa wynosi od 3,4 do 7,2.

Austria, Belgia, Czechy, Finlandia, Węgry, Luksemburg, Holandia, Szwecja, Słowenia i Słowacja mają najniższe nierówności, wynoszące pomiędzy 3,4 a 4,1, podczas gdy w Bułgarii, Grecji, Łotwie, Litwie, Portugalii, Rumunii i Hiszpanii wartość nierówności waha się od 5,3 do 7,2. Istnieje stabilna tendencja

wzrostowa w nierównościach od 2000 r., kiedy ogólnoeuropejski współczynnik wynosił 4,5.

Współczynnik Giniego wskazuje na podobny wzorzec. Jego wartość dla całej Unii Europejskiej wynosiła w 2012 r. 30,6, co oznacza wzrost z 29 w 2000 r. Najniższe nierówności są w Austrii, Czechach, Finlandii, na Węgrzech, w Holandii, Słowenii, Słowacji i Szwecji (23,7 do 27,6), zaś najwyższe w Bułgarii, Grecji, na Łotwie, w Portugalii, Rumunii, Hiszpanii i Wielkiej Brytanii (od 33,2 do 35,7).

PRZYCZYNY UBÓSTWA I NIERÓWNOŚCI

Utrzymująca się wysoka stopa ubóstwa w Unii Europejskiej sugeruje, że ubóstwo jest w pierwszej kolejności konsekwencją sposobu organizacji społeczeństwa i alokacji zasobów. Decyzje dotyczące metod likwidacji ubóstwa są wyborami politycznymi dotyczącymi tego, jakiego chcemy społeczeństwa.

Wiele osób wyobraża sobie, że w bogatym regionie, jakim jest UE, nikt nie może być biedny, albo jego ubóstwo musi wynikać z jakichś niedociągnięć lub problemów osobistych. Tak jednak nie jest. Utrzymujący się wysoki poziom ubóstwa w UE sugeruje, że ubóstwo jest w pierwszej kolejności konsekwencją sposobu organizacji społeczeństwa i alokacji zasobów, zarówno pieniężnych jak i niefinansowych, takich jak dostęp do mieszkania, zdrowia i usług społecznych, inne usługi gospodarcze, społeczne i kulturalne oraz edukacja. W czasach oszczędności pewne wybory polityczne pogłębiły ubóstwo i nierówności (cięcie dochodów i usług, deregulacja rynku pracy itp.).

W rzeczywistości fakt, że w różnych krajach członkowskich są bardzo różne poziomy ubóstwa pokazuje wyraźnie, że różne podejścia do dystrybucji szans i zasobów prowadzi do różnych efektów. **Spółeczeństwa z najmniejszymi nierównościami i w Europie mają również najniższe stopy ubóstwa** i najmniej ucierpiały podczas kryzysu. Główną przyczyną jest fakt, że ich rządy postawiły na zapewnienie odpowiedniego dochodu minimalnego i zapewnienie dobrego dostępu do usług w ramach systemu ochrony socjalnej i poprzez zagwarantowanie płac minimalnych. Są one również najsukuteczniejsze w dystrybuowaniu zasobów poprzez m.in. system podatkowy. Oznacza to, że decyzje o sposobie eliminacji ubóstwa są ostatecznie wyborami politycznymi dotyczącymi tego, jakie społeczeństwo wybieramy.



Kluczowe czynniki

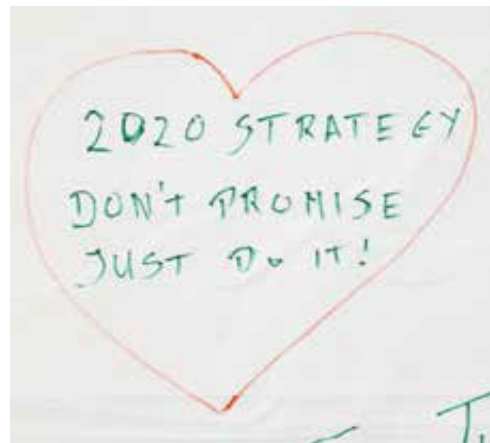
Istnieją kluczowe czynniki, które sprawiają, że dana osoba jest bardziej zagrożona ubóstwem niż inne. Na przykład:

- **Bezrobocie lub niska jakość pracy (np. praca nisko płatna lub niepewna) ogranicza dostęp do godnego dochodu i odcina ludzi od sieci społecznych.**

- **Niski poziom wykształcenia i umiejętności** ogranicza możliwość otrzymania godnej pracy, rozwoju i uczestnictwa w życiu społecznym.
- **Rozmiar i typ rodziny.** Duże rodziny są bardziej zagrożone ubóstwem ponieważ mają większe koszty, niższe dochody i więcej trudności w uzyskaniu dobrze płatnego zatrudnienia.
- **Płeć:** kobiety są ogólnie bardziej zagrożone ubóstwem niż mężczyźni i mniej prawdopodobne jest otrzymanie przez nie płatnego zatrudnienia. Zazwyczaj mają niższe emerytury i są bardziej zaangażowane w nieodpłatne obowiązki opiekuńcze, zaś kiedy pracują, często otrzymują niższe wynagrodzenie niż mężczyźni za tę samą pracę.
- **Niepełnosprawność lub problemy zdrowotne** ograniczają dostęp do godnego zatrudnienia i prowadzą do wzrostu codziennie ponoszonych kosztów.
- **Przynależność do mniejszości etnicznej takiej jak Romowie, lub bycie imigrantem / nieudokumentowanym imigrantem.** Osoby takie cierpią z powodu dyskryminacji i rasizmu, przez co mają gorsze szanse otrzymania zatrudnienia. Często zmuszone są do życia w gorszym otoczeniu i mają ograniczony dostęp do podstawowych usług.
- **Mieszkanie w odległej lub bardzo biednej miejscowości,** gdzie dostęp do usług jest gorszy.

Wszystkie te czynniki tworzą dodatkowe bariery i trudności, ale powinny być postrzegane przez ogólny kontekst danego kraju i tego, jak określone państwo rozdziela zasoby, zwalcza nierówności i radzi sobie w trudnych czasach.





O CO WALCZY EAPN

Jak dowodzi niniejsza publikacja, definiowanie ubóstwa i wykluczenia społecznego to złożone zadanie. Istnieje różnorodność podejść do definiowania ubóstwa. Każda z definicji jest użyteczna, ale powinno się używać zawsze z pewną dozą ostrożności, ponieważ każda definicja odzwierciedla określony punkt widzenia i często wiąże się z konkretnymi opcjami programowymi. Jeśli nasze podejście do ubóstwa ma opierać się na poszanowaniu godności i praw osób ubogich, powinno ono spełniać następujące warunki (poniższe punkty są stale promowane przez EAPN):

✓ **Osoby doświadczające ubóstwa** oraz organizacje z nimi współpracujące powinny zawsze uczestniczyć w debacie na temat definicji i wskaźników ubóstwa. Tylko ich uczestnictwo może zagwarantować, że wskaźniki będą odzwierciedlać skomplikowane realia terenowe i będą odnosić się do skutecznych rozwiązań.

✓ **Ubóstwo jest wielowymiarowe** i nie powinno być ograniczane do jednego wymiaru. Należy rozważać zarówno ubóstwo względne jak i absolutne.

✓ Na szczeblu krajowym i międzynarodowym należy stale ulepszać narzędzia analizowania i monitorowania ubóstwa i wykluczenia społecznego, by móc brać pod uwagę najnowsze wydarzenia i wpływ społeczny nowych programów. Rządy państw członkowskich powinny również polegać na **bezpośredniej wiedzy organizacji pracujących w terenie z osobami doświadczającymi ubóstwa**.

✓ **Pełen zestaw wskaźników uzgodnionych w ramach Socjalnej OMK** powinien być w centrum podejmowania decyzji politycznych na szczeblu UE oraz powinien być wykorzystywany do zapobiegania negatywnym skutkom społecznym innych programów (koordynacja ex-ante). Należy stale podnosić relewancję, aktualność i porównywalność wskaźników. Informacje jakościowe pochodzące od organizacji pozarządowych pracujących z osobami doświadczającymi ubóstwa powinny być wykorzystywane na szczeblu europejskim.

✓ Należy zwiększać świadomość realiów ubóstwa i tendencji odczytywanych ze wskaźników. Należy podjąć działania w tym kierunku na szczeblu krajowym i europejskim. **Wyniki monitoringu wskaźników ilościowych i jakościowych** powinny być tematem demokratycznej debaty w parlamentach państwowych i w Parlamencie Europejskim;

✓ **Monitorowanie** ubóstwa należy prowadzić równoległe z **monitorowaniem nierówności**. Programy zwalczania ubóstwa powinny odpowiadać na problem pogłębiających się nierówności w naszych społeczeństwach. Należy stworzyć lepsze wskaźniki obejmujące nierówności pod względem zamożności, jak również nierówności pod względem dostępu do usług, innych zasobów i praw. Wykorzenienie ubóstwa wymaga od nas ponownego przemyślenia, w jakim społeczeństwie chcemy żyć i wysiłków w stronę równiejszego społeczeństwa.

✓ **Należy zwiększać świadomość przyczyn, dla których walczymy z ubóstwem**. Ubóstwo jest przede wszystkim atakiem na prawa podstawowe, a Unia Europejska stawia sobie zadanie zwalczania ubóstwa, wyznaczając konkretne cele, które państwa członkowskie powinny wdrażać. Ubóstwo zagraża również przyszłości naszego społeczeństwa i wyjściu z kryzysu gospodarczego. Zwalczanie ubóstwa to mądra inwestycja, a nie kosztowny luksus.

✓ **Cel redukcji ubóstwa** jest użyteczny jako polityczny instrument tworzenia programów zwalczania ubóstwa, jeśli towarzyszy mu ambicja i jeśli jest traktowany na równi z innymi celami wdrażanymi przez wszystkie państwa członkowskie.

✓ Cel redukcji ubóstwa powinien być związany z konkretnymi instrumentami jego realizacji, tj. krajową i ogólnoeuropejską **wielowymiarową strategią zwalczania ubóstwa z wykorzystaniem środków krajowych i europejskich**. Strategia ta

powinna stanowić narzędzie włączania walki z ubóstwem do głównego nurtu polityki we wszystkich obszarach i powinna gwarantować, że cel będzie spójnie realizowany przez różne programy.

✓ Państwa członkowskie powinny stosować świadczenia socjalne, dostęp do wysokiej jakości usług i spersonalizowane drogi ku zatrudnieniu w celu zwalczania ubóstwa i wykluczenia społecznego zgodnie ze **zintegrowanym podejściem aktywnej integracji społecznej**⁶. Osoby, które są w stanie pracować powinny znaleźć wysokiej jakości zatrudnienie, a dostęp do praw, zasobów i usług musi zostać zagwarantowany wszystkim grupom i osobom w każdym wieku, jeśli chcemy skutecznie zwalczać ubóstwo i zapobiegać jego przekazywaniu.

✓ Państwa członkowskie powinny starać się unikać generowania większego ubóstwa wśród ludności Unii Europejskiej w ramach swoich wysiłków skoncentrowanych na wyjściu z kryzysu poprzez zapewnienie **spójnego i zrównoważonego podejścia do polityki społecznej i gospodarczej**, która przyczyni się do budowania silnego europejskiego modelu socjalnego.



6 Patrz <http://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=1059&langId=en> oraz publikacje EAPN: *Active Inclusion: Making It Happen* (2011): <http://www.eapn.eu/en/news-andpublications/publications/eapn-books/active-inclusionmaking-it-happen>;
10 *Arguments in support of Active Inclusion* (2014): <http://www.eapn.eu/images/stories/docs/EAPN-position-papers-and-reports/2014-10-Arguments-tosupport-Active-Inclusion.pdf>

NAJWAŻNIEJSZE ŹRÓDŁA DANYCH I INFORMACJI

EU-SILC

Wspólnotowa statystyka w sprawie dochodów i warunków życia (EU-SILC) to główne źródło rocznych danych porównywalnych dotyczących poziomu i składników ubóstwa i nierówności na terenie Unii Europejskiej.

Wszystkie statystyki dostępne na stronie: <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/eurostat/home>

Eurostat

Eurostat to oficjalny urząd statystyczny Unii Europejskiej i poza badaniem EU-SILC oferuje wiele innych przydatnych danych w kwestii ubóstwa i nierówności. Eurostat wydaje również publikacje tematyczne takie jak biuletyn *Statistics in Focus*, czy roczna *European Social Statistics*, jak również różne publikacje sektorowe.

Strona internetowa Eurostatu: <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/eurostat/home>

Dyrekcja Generalna ds. Zatrudnienia, Spraw Społecznych i Równości Szans

Tworzy analizy danych dotyczących ubóstwa i wykluczenia społecznego w ramach procesu integracji społecznej Unii Europejskiej. Są to w szczególności: doroczne analizy postępów w dziedzinie zatrudnienia i spraw społecznych *Employment and Social Developments*. Można je znaleźć na stronie internetowej Dyrekcji Generalnej w zakładce dokumenty i publikacje: <http://ec.europa.eu/social/home.jsp?langId=en>

Na swojej stronie internetowej Dyrekcja Generalna zamieszcza również sprawozdania dotyczące różnych aspektów ubóstwa i wykluczenia społecznego w UE, obejmujące badania na zamówienie Komisji Europejskiej <http://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=791&langId=en>

oraz raporty przygotowane przez Sieć Niezależnych Ekspertów ds. Integracji Społecznej, która doradza Komisji Europejskiej <http://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=1025&langId=en>

Komitet Ochrony Socjalnej

(2013) *Social Europe – Many ways, one objective* – Sprawozdanie Komitetu Ochrony Socjalnej (19/03/2014) <http://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=738&langId=fr&pubId=7695>

Europejska Sieć Niezależnych Ekspertów ds. Integracji Społecznej

(2013) *Investing in children: breaking the cycle of disadvantage* (analiza)

<http://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=1025&langId=en&newsId=2061&moreDocuments=yes&tableName=news>

Sieci Europejskie

EAPN regularnie wydaje raporty, sprawozdania i zestawy narzędzi dotyczące ubóstwa i integracji społecznej w Unii Europejskiej, odzwierciedlające pracę krajowych sieci EAPN (www.eapn.eu). Obok EAPN istnieje jeszcze kilka ogólnoeuropejskich sieci zaangażowanych w zwalczanie ubóstwa i wykluczenia społecznego, które przygotowują raporty i streszczenia informacji dotyczące poszczególnych aspektów ubóstwa i wykluczenia społecznego:

- PLATFORMA AGE PLATFORM EUROPE (Europejska sieć osób powyżej 50 roku życia, reprezentująca ponad 30 milionów osób w Europie: <http://www.ageplatform.org/>)

- CARITAS EUROPA (sieć katolickich organizacji socjalnych): <http://www.caritaseuropa.org/>

- EUROCHILD (siweć osób i organizacji pracujących na rzecz poprawy jakości życia dzieci i młodzieży w Europie): <http://www.eurochild.org/>

- FEANTSA (Europejska Federacja Organizacji Krajowych pracujących z Bezdomnymi):

<http://www.feantsa.org/>

- ATD QUART MONDE (Międzynarodowy Ruch ATD Czwarty Świat): <http://www.atd-quartmonde.org/>

Więcej informacji o sieciach europejskich na stronie z listą członków EAPN: <http://www.eapn.eu/en/who-we-are/our-members>, oraz na stronie poświęconej integracji społecznej Komisji Europejskiej <http://ec.europa.eu/social/main.jsp?langId=en&catId=750> i platformy organizacji socjalnych <http://www.socialplatform.org/>.

Eurofound

Europejska Fundacja Poprawy Warunków Życia i Pracy prowadzi badania dotyczące zatrudnienia i warunków socjalnych w krajach UE. Wśród regularnie prowadzonych badań można wyróżnić: *European Quality of Life Survey*, *European Working Conditions Survey*, *European Survey on Working Time and Work-Life Balance*: <http://www.eurofound.europa.eu/index.htm>

OECD

Organizacja Współpracy Gospodarczej i Rozwoju publikuje statystyki porównawcze i raporty dotyczące ochrony socjalnej i związanych z tym kwestii: <http://www.oecd.org/>

UNICEF

Innocenti Research Centre we Florencji tworzy na potrzeby UNICEF raporty dotyczące ubóstwa dzieci, w tym również najnowszy dotyczący dobrobytu dzieci w krajach rozwiniętych: <http://www.unicef.org/research/index.html>

Program Narodów Zjednoczonych ds. Rozwoju (UNDP)

Program Narodów Zjednoczonych ds. Rozwoju publikuje co roku tzw. *Human Development Report* zawierający wskaźnik rozwoju społecznego, złożoną miarę jakości i standardu życia: <http://hdr.undp.org/en/>
Europejskie biuro regionalne UNDP publikuje również statystyki i raporty dotyczące ubóstwa w regionie Europy i Wspólnoty Niepodległych Państw: http://europeandcis.undp.org/?menu=p_practice&FocusAreaid=1

Wskaźniki

Na stronie grupy ds. wskaźników Komitetu Ochrony Socjalnej znaleźć można istotne informacje dotyczące wyników debaty nad wskaźnika pomiaru ubóstwa i wykluczenia społecznego: <http://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=830&langId=en>

Kolejne szczegółowe i bardzo użyteczne omówienie wskaźników i statystyk dotyczących procesu integracji społecznej UE znaleźć można w publikacji Erica Marliera *The EU and Social Inclusion: Facing the challenges* (The Policy Press, 2007):

<http://policypress.universitypressscholarship.com/view/10.1332/policypress/9781861348845.001.0001/upso-9781861348845-chapter-7>